

בין אמת לאמת

המחלוקת בין איזביצא לקוצק

הוא כיבה את הנר ביום שבת קודש, וקרא בקול מר: "לית דין ולית דין!"

או שמא:

אחז בכוס של קידוש, הפך אותה על פניה, רץ אל תוך חדרו, טרק מאחוריו את הדלת, ולא יצא.

משהו קרה באותו יום בשנת ה'ת"ר (1840), בחצר של רבי מנחם מנדל מקוצק, בפולין. רבות הגירסאות הדנות באותו יום שזכה לכינוי "השבת השחורה".

לא רק זאת, אפילו לא ברור אם הסיפור התרחש בשבת. ישנן שתי גירסאות חשובות מאוד שעלילתם מתרחשת בשמחת תורה.

היה נהוג כי בהקפה השישית בשמחת תורה היו מכבדים את בכיר תלמידיו של הרבי מקוצק, רבי מרדכי יוסף ליינר, אלא שבשנה זו, ה'ת"ר, לא ידעו החסידים כיצד לנהוג. לא סוד היה המתח הגובר בין הרבי לבין תלמידו חבירו. הרבי היה מסוגר בחדרו, ולא יצא משם אף להקפות. כולם זכרו את אותו שמחת תורה בו שרו, "דוד מלכא משיחא ישמח עמנו בשמחת תורה", כמנהג החסידים, ואיך גער בהם הרבי, "איזה מחותנים אתם לדוד מלכא משיחא... היאך מעיזים "קאטשילאפעס" כאלה להזעיק את השכינה, ואת דוד המלך שיבואו וישמחו עמם?"¹ הגבאי כיבד את מי שכיבד בהקפה השישית, הקפת יוסף הצדיק, ולפתע, הגיח הרבי מחדרו. הוא רץ אל האיש שרקד עם ספר התורה וחטפו מיידיו.

כאן מתחלקות הגירסאות.

בקוצק אומרים, כי אותו איש היה רבי מרדכי יוסף ליינר.

ובראדזין אומרים כי רבי מרדכי יוסף, שנהיה לימים הרבי מאיזביצא, בעל ה"מי השילוח", כבר מזה זמן מה לא היה בקוצק. תמיד הייתה לו מעין חצר קטנה, שהרי הוא בא יחד עם רבי מנחם מנדל מרבם, רבי שמחה בונים מפשיסחא. תמיד, בכל ימות הישיבה בקוצק ניהל רבי מרדכי יוסף חצר של חסידים מקורבים. הם היו יושבים באכסניה בצד השני של העיר, ושם עורכים את השולחן. בשמחת תורה ה'ת"ר, הקפיד רבי מרדכי יוסף לערוך את החג באכסניה, ולא כמנהג, בחצר הרבי.

ברצוני להודות לכל מי שעזר לי בדרך למאמר זה. לכל מי שלמד איתי את מי השילוח, לשמוליק שאול שבזכותו התוודעתי לספר, לזיו זליגר, לרון יעקובסון, גם על מאמרו, ל"חבורעס" של שיעור ב' תשנ"ח-תשנ"ט, ותשנ"ט-תש"ס. ובמיוחד לעירא אונגר על כל ההקלדות. תודה רבה.

1. סנה בוער בקוצק, מאיר אוריין, עמ' 66.

בקוצק, הרבי פרץ בריצה אל תוך מעגל הרוקדים, חטף את הספר מיד מי שחשבו למרדכי יוסף, ונדהם בראותו כי אחר הוא.

במוצאי החג, רבי מרדכי יוסף וקהל רב מהחסידיים עלו לכרכרות, ועברו להתגורר בעיר איזביצא.

הרב יעקב ליינר, הרבי מראדזין - ברוקלין², סיפר לי שאביו היה מספר גירסה אחרת:

לא קרה כלום.

מאיר אוריין בספר סנה בוער בקוצק³ מספר גירסה נוספת, המשלבת בין השבר בין האדמו"רים לבין "השבת השחורה".

ליל שבת בבית המדרש. החסידיים, כולם דרוכים, עוטים את השולחן, מצטופפים בבית המדרש, נדבקים לעמודים הסומכים את התקרה, נתלים על כל זיז שבבית ועומדים על אדני החלונות השבורים. השעה מתקרבת לחצות. דלת חדרו של הרבי נפתחת בחזקה, והרבי, נרעש ונפחד, כנישא על כנפי סופה, ניגש בצעדים מהירים אל ראש השולחן. בפניו המשולהבים ניכר כי דבקו באין סוף הגיעה לשיאה. נראה בעין כי נשמתו הגיעה לספירה העליונה.

דומיית קשב השתררה בבית המדרש. בחלל נשמע רחשם-לחשם של הנרות הדולקים. מבחוץ נשמעות יללות הרוחות השורקות בחשכת הליל. הרבי נותן את עיניו פעם בגביע של "קידוש" ופעם בנרות שבת. ניכר בו כי מאבק סוער מתחולל בקרבו פנימה, המאבק בין הרום של האין סוף לבין תהום המציאות. ניכר, כי מבטו תועה במרחקים ומחשבותיו דואות בעולמות אחרים. כאילו בליל שבת זה הגיחו מקבריהן והתפרצו לבית מדרשה של קוצק כל נשמות המעונים, מאז עשרה הרוגי מלכות ועד אחרון מקדשי השם; כאילו ירדו מכל המזבחות קדושי ישראל מכל הדורות ומכל הגלויות. רבי מנדל, כאילו שומע את צעדתם של העולים על המוקדות בכל ארצות גזירה; כאילו שומע את זעקת "שמע ישראל", שפרצה מפיהם של העולים על העקדות בטולדו ובקורדובו, את זמרת "עלינו לשבח" של הצועדים לקראת המוות בוורמזיה ובשפייר. את הזעקה "כי עליך הורגנו כל היום", שבקעה מבתי המטבחים של נמירוב וטולטשין. כל העדה הגדולה כאילו מרימה עתה באזני רבי מנדל צווחה גדולה ומרה - מדוע?

הרבי שולח את ידו השמאלית אל הכוס המלאה יין ומעמידה על כף ידו הימנית. היד רועדת - בבואה קטנה מהרעדה שבלב.

לפתע החזיר רבי מנדל את הכוס על השולחן. הלמות הלבבות של החסידיים גוברת. הרבי תפוס בשרעפיו, עוצם את עיניו וכך, בעמדו בעינים עצומות, התפרצה התוגה שהייתה עצורה בלבו ומפיו נפלטה גערה:

2. השושלת המפורסמת של איזביצא שהמשיכה לראדזין הם צאצאיו של "בעל התכלת", רבי גרשון חנוך ליינר. הרב יעקב ליינר הוא צאצא של אחיו של רבי גרשון חנוך, שנהיה לרבי לאחר פטירת אחיו.

3. סנה בוער בקוצק, מאיר אוריין, מהדורה שלישית 1997, הוצאת ראובן מס.

משפט אני דורש! צדק אני תובע! האם עוד לא די? כמה גלי דמעות כבר ניקו, כמה דם יהודי כבר נשפך בגלל שלוש הדמעות שהוזל עשוי אחרי שיעקב הוציא ממנו את הברכות!

החסידים שהקיפו את השולחן נבהלו מעצמות גערותו של הרבי. הלבבות נסערו והברכים מטו ליפול.

הרבי פקח את עיניו, מרים גבותיו ומסתכל סביבו, מתבונן בפניהם של החסידים ורואה כיצד הם רועדים מאימה, אותם התלמידים עליהן נשען – כיצד הם נבהלים ונרתעים מכל מלה היוצאת מפיו. סערת רוחו הגיעה לשיאה, והוא נוהם בחימה:

מה הפחד? חנפנים אתם, שקרנים, לכו לכל הרוחות, עזבוני לנפשי! התרגשותו של הרבי פרצה גבולות. כוחותיו כלו. הוא נח על הכיסא, קורס ונופל תחתיו.

במצב של עלפון העבירוהו המקורבים לחדר הסמוך. החדר עטוף חשכות. לא הדליקו בו נר לפני כניסת השבת. התלמידים הבהילו רופא, אך בינתיים השכיבו את הרבי על מיטתו. כדי להשיב את נפשו היה הכרח להוריד מגופו את האבנט, לפשוט את מלבושו העליון ולחלץ את נעליו. המקורבים, גאוני התורה וצדיקי הדור, שחשו כי הרבי נתון בסכנת נפש, התירו לטלטל נר מבית המדרש אל החדר האפל שבו שוכב הרבי. פיקוח נפש דוחה שבת.

רבי מרדכי יוסף נדחק בפניה שבבית המדרש. אף הוא סערה גועשת בלבו; גם אצלו הגיעה ההתרגשות לשיאה. הוא רואה את החסידים שעומדים נדהמים ומוכי פחד; כפופים ומיוסרים בפניו מעצמת הרוגזה שניתן עליהם הרבי. בפיק ברכיים הם נדחקים בפניו בית המדרש או מסתתרים מתחת לשולחנות, יש מהם שבורחים באימה, קופצים דרך החלונות, או לכל אשר ישאום רגליהם.

פניו של רבי מרדכי יוסף מחוירים כסיד וזעקה פורצת מפיו: – לא! ישראל עם קדושים הם, כל המוציא לעז על ישראל ילך ויחפש לעצמו מלאכים. הרבי התעלה לדרגת שרף ושרפים יש לריבונו של עולם די בשמים. לנו דרושים אנשים שידריכו עדה...

בשבת הבאה, פרשת ויצא, כבר ישב רבי מרדכי יוסף בראש השולחן באחת האכסניות שבקוצק, מוקף חסידים משלו. רבי מרדכי יוסף שהבחין במאבקים הנפשיים המתחוללים בלב החסידים, פתח את פיו בדברי תורה מהפרשה של אותה השבת – לאמר:

"ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה". יעקב אבינו בשעה שיצא מבית אביו על מנת ללכת לנכר, אל לבן, התעצב ונתמלא צער. הוא ראה את עצמו קטן לעומת אבותיו. הם, האבות, עסקו תמיד בעניני שמיים ובמעשי מרכבה – והוא יצטרך להיות שקוע בדברים ארציים קטנים, להתעסק שם בחרן עם הצאן, עם לבן הארמי, ולדאוג בעצמו לפרנסתו ולפרנסת בני ביתו... אבל בהיותו כבר בבית לבן תפס יעקב כי גם כשאדם עסוק בעניינים גשמיים הוא מסוגל לעבוד את השי". בכל מקום נמצא א-לוהים...

המרד של ר' מרדכי יוסף לא קיבל עדיין צורה גלויה. בימי מחלתו של הרבי הוא היה אפילו בין המעטים שדלת חדרו של הרבי הייתה פתוחה בפניהם. אך הוותיקים מבין החסידים, הבקאים ברמזים, הבינו את כוונתו האמתית של רבי מרדכי יוסף – והפנו לו עורף.

עבר החורף, כלה הקיץ, וכשהגיעו ימי הסתיו של שנת ת"ר, חזר רבי מנדל לאיתנו. כבר בימי מחלתו נודעה לרבי התנהגותו של תלמידו רבי מרדכי יוסף, ודבריו שנאמרו על ידו לחסידים שהיטו לו אוזן. הרבי נכח לדעת כי הדרכים בינו ובין תלמידו נפרדות, ולא היסס מלגלות את זעמו בפומבי.

מדי שנה נוהגים היו בבית מדרשה של קוצק לכבד בשמחת תורה את רבי מרדכי יוסף ב"הקפה של יוסף הצדיק", הקפה שרק יחידי סגולה זוכים לה. והנה בליל שמחת תורה של אותה השנה לא זכה לכך ר' מרדכי יוסף. ההקפה ניתנה לאחר. נבון התבונן ר' מרדכי יוסף במבטו הרגז של הרבי, ועמד על משמעותו של הדבר. באותו ערב עצמו עזב רבי מרדכי יוסף את בית המדרש ועמו חבריו המסורים. למחרת יצאה החבורה ליער וערכו שם הקפות בנפרד.

במוצאי שבת בראשית, בשעות שלאחר חצות, עלה רבי מרדכי יוסף ותלמידיו על עגלות וכרכרות, ומבלי להיפרד מרבם נסעו בדרך המוליכה מקוצק לעיירה לא רחוקה ממנה – לטומאשוב, כדי לייסד שם שושלת רבנים חדשה.

מאז נתפלגה החבורה.

(סנה בוער בקוצק, עמ' 99-96)

אין בידינו הכלים לברר אילו מבין הגירסאות האלה נכונות, ואף צאצאיהם של חצרות אלו אינם עוסקים בחיפוש הסיפור האמיתי.

רק דבר אחד ידוע מעל כל ספק. רבי מרדכי יוסף ליינר, בעל "מי השילוח", פרש מהקוצק בשנת ה'ת"ר - 1840. ומאז, עד שנפטר בתרי"ט - 1859, למשך תשע עשרה השנים האחרונות של חייו הסתגר הקוצק בחדרו. מכאן כותרת ספרו של פנחס שדה: "איש בחדר סגור, ליבו שבור, ובחוץ יורדת אפילה". זוהי אחת העובדות היותר מפורסמות אודותיו. ברבים מהסיפורים המסופרים עליו, מגיח הוא פתאום מחדרו. ייתכן כי סיפורים אלו לא התרחשו בתשע עשרה השנים האחרונות. הוא בודאי הסתגר הרבה פעמים לפני כן, אך בתשע עשרה השנים האחרונות של הקוצק, הסתגר בחדרו ולא ראה איש, מלבד תלמידיו המקורבים ביותר. הגיוני לומר שהמאורע הטרגי ביותר, שהתרחש בעולמו התורני והאישי בשנת ה'ת"ר, הייתה עזיבתו של מי השילוח, תלמידו וחברו. החסידים מספרים שבמוצאי אותו יום בו מי השילוח עזב, הקוצק נכנס והסתגר.

בין אם מי השילוח ניהל חצר מתוקף היותו משנה לרבי ולא כפוף לו, כפי שטוענים צאצאיו בחסידות ראדזין; ובין אם התחיל במרוצת הזמן לקבץ סביבו חסידים שהיו צריכים רבי שיוכלו לפנות אליו, כטענת קוצק, נראה שהייתה התפתחות כלשהי במתיחות שהצטברה בין הקוצק לבין האיזביצר. המתח הלך והצטבר, עד שהתפוצץ בשנת ה'ת"ר ונפרדו הדרכים סופית.

ישנם מספר הסברים מדוע בדיוק הם ראו לנכון להיפרד⁴. הרב יעקב ליינר, הרבי מראדזין החי כיום בניו יורק, אומר כי יש המסבירים את הקרע כמחלוקת אידיאולוגית, אך הסבר זה אינו נשמע לו, לדעתו הייתה זו מחלוקת בהנהגה. כלומר, מי השילוח טען כי אסור להנהיג עדת חסידים בדרך בה הנהיג הקוצקר. הקוצקר היה מעמיד אנשים בפתח חדרו עם מקלות לגרש את החסידים ממפתן דלתו. הקוצקר דרש מן ההמונים להניחו לשלום, ולא להטריד את עבודתו. נשים הפגינו, דורשות מהרבי להחזיר להם את בעליהם. לא היה להן כסף, בעליהם זרקו אותן ברחוב, הלכו לקוצק, ולא חזרו מזה חצי שנה. מי השילוח הנהיג את החסידים, כפו שאמרנו, באכסניה, בצורה יותר אנושית. היה ניתן לפנות אליו בצרות פרטיות.

כדי להבין את המשמעות של נגישותו של מי השילוח, נדון קצת באישיותו של הקוצקר. דרישת האמת שהייתה בקוצק ידועה לכל. אך, למה הכוונה דרישה? מספרים כי פעם בא לקוצקר חסיד אחד כדי להמחיש לרבי את חומרת מצבם של החסידים. אמר החסיד: "רבי, יש לי בעיה...", והתחיל לשטוח לפני הרבי את חומרת מצבו ואת כל צרכיו הגשמיים. הרבי פנה אליו בעיניו הבוהקות, "אז תתעטף בטלית ובקש ממני שהפרנסה שלו". אמר לו אותו חסיד, "רבי אין לי אפילו טלית להתעטף בה". הוא קיווה שהרבי יבין מזה את חומרת המצב בחצר, אך לא, הרבי נעץ בו מבט, ולא הרפה "אז תתעטף בארבע כנפות הארץ". ישנו סיפור נוסף, על חסיד מסכן שבא לשטוח בפני הרבי את צרותיו, שאל אותו הרבי: "אתה בטוח שזאת הבעיה הכי גדולה שלך?" "כן", ענה החסיד, "אין לי דבר, אשתי והילדים רעבים ללחם". "אז תתפלל". "אבל רבי, אני לא יודע איך להתפלל כך שיענה לי מיד הקב"ה". ענה הרבי באותו קול שורר - "ואתה חושב שפרנסה זו הבעיה הגדולה ביותר שלך?"⁵ אותה נקודה, אותה אישיות: בקוצק חסיד נדרש להקריב את כל כולו על מזבח האמת, "אני רוצה שלושים חסידים בלבד, שיחבשו כרוב על הראש יעלו על הגגות ויצעקו, ה' הוא האלהים!". לא היו הנחות בקוצק, חסיד שלא יכול לוותר על כל ישותו, לא היה לו מקום בקוצק. אולי הסיפור הנוקב ביותר מסופר על תלמידו הקרוב רבי יצחק מאיר, שנהיה לימים הרבי הראשון מגור, חידושי הרי"ם.

הרי"מ, שהיה אז אברך צעיר נכנס לרבי מנדל והראה לו ספרו אשר בכתובים, שחבר על שולחן ערוך "חשן משפט". בספר זה השיב הרי"מ על כל השאלות שרבי שבתי כהן השאיר בצריך-עיון בספרו "שפתי כהן" (ש"ך). הרי"מ עמל רבות בכתיבת ספרו. עשר שנים כתב אותו ולפני שעמד למסור את כתב היד לדפוס נכנס אל רבו ורצה לקבל את הסכמתו. רבי מנדל עיין בכתב היד, הרים את גבותיו, העיף מבט חודר בתלמידו והעיר:

הספר מלא חידושים יקרים, אך האם אתה בטוח, יצחק מאיר, שכל מה שכתוב כאן הוא לשם שמים? האם תוך כדי כתיבה לא נתגנב עמוק בלבך שמץ של רעיון, שאכן יראה העולם שהנך למדן גדול יותר מאשר בעל הש"ך? והרי ידוע לך כי הש"ך כתב את ספרו ביגיעה רבה ולמד תורה לשמה!

באין אומר לקח הרי"מ חזרה את כתב היד, נכנס לבית המדרש כשפניו לוהטים, צעד על פני הבית בצעדים מתונים. את כתב היד הטמין מאחורי הלבוש העליון, יצא מבית המדרש, מיד חזר והביא עמו גזרי קסמין, הניחם על הרצפה, שפך עליהם נפט, באשה של המקטרת הדליק

4. ואף שנמסר בשם רבי לייבלה איגר שעזב את קוצק עם מי השילוח, ש"כל מי שחושב שהבין את מה שקרה, ידע שלא הבין דבר..."

5. על פי סנה בוער בקוצק, עמ' 76.

את העצים, בירך בשם: ברוך אתה... אשר קדשנו במצוותיו וציוונו לשמוע בקול דברי חכמים –

ובמעמד חבריו שם את כתב היד על המדורה.

(סנה בוער בקוצק, עמ' 115-116)

זו הדרך של קוצק.

בדרך כלל, מייחסים את דרישת האמת לקוצק, ובצדק. אך מצד שני אין ספק, כי "מי השילוח" בהחלט אינו פשרן. 'עמלק' באיזביצא, הוא האומר כי "הכל בידי שמים", וכך פוטר עצמו מעבודה. אמנם, מי השילוח מסביר כי, "באמת הכל בידי שמים - ואף יראת שמים"⁶. אך מי ש"תולה כל מעשיו בהש"י, שאומר כל הרע שהוא עושה הוא ברצון הש"י, כי בלא רצון הש"י לא היה יכול לעשות...⁷, מכונה בפי מי השילוח, 'עמלק'. מי השילוח אינו מאפשר לאדם לנוח על זרי הדפנה של ההנהגה הא-לוהית, וכך לפטור עצמו מעבודת בירור האמת⁸. מי השילוח מציב דרישה נוקבת לוודא כי הבחירה של אדם נובעת מרצון ה', ולא מפניותיו האישיות. לדוגמא, בתורה בה מי השילוח כמעט ומדריך הדרכה מעשית, הוא מציע לאדם שלבים לברר אם שמחה שמרגיש בלבו היא שמחה אמיתית או לאו:

כי לעולם, היינו בכל הענינים שיעברו על האדם ואף בעניני מדרגות גדולות, צריך תמיד לברר בביורדין אם היא מהש"י או פן נמצא בה ח"ו שמץ וסיג מדבר אחר. ובפרט כשיבוא לאדם עסק שמחה צריך עוד יותר בירר. וע"כ נזכר כאן ארבעה מדרגות עצות לאדם איך להבחין ולבא על עומק האמת⁹, ואח"כ כאשר ידע בביור כי מאת ה' הוא אז יכול להתפשט עצמו וידע כי הוא דבר מצוה או שמחה של מצוה...
...וכשראה יעקב כי לאחר כל אלה נשאר לו השמחה, אז הבין כי מה' הוא והוא שמחה אמיתית וקיים לעד.
(מי השילוח ח"א פרשת ויגש ד"ה ויאמר ישראל¹⁰)

זו דרישת האמת החוזרת את כל מי השילוח מראש ועד סוף¹¹, מה **באמת** רצון ה' ומה אינו. אמנם לאחר הגעה לבירור השלם, גבולות המותר והאסור של היחיד שונות במקצת, אך הדרישות לבירור הרצון הא-לוהי הם מוחלטות ונוקבות¹².

אי לכך, קשה לומר שבקוצק הייתה דרישת אמת, ושהאיזביצר הרגיש כי הדרישה קשה מדי, ולכן וויתר. קשה מאוד לומר כי בעיני מי השילוח, האמת דורשת את ההסתגרות של הקוצק, והוא וויתר מפני שראה את הקושי של החסידים לעמוד בדרישות. הלא הוא עצמו אינו מוריד את רף הדרישות מעל גבי עובד ה'. אף על פי כן, מי השילוח יצא בטריקת דלת מקוצק, ועלינו להבין מדוע שני דורשי אמת באופן כה דומה בחרו להיפרד. על כרחנו עלינו להעמיד את ההבדל בתפיסת אותה האמת ששניהם כל כך רצו להשיג.

6. חלק אי פרשת וירא, ד"ה ותכחש שרה.

7. חלק אי פרשת בשלח ד"ה ה' ילחם לכם.

8. לשאלת הידיעה והבחירה באיזביצא נתיחס בהמשך המאמר.

9. ההדגשות במקורות הן שלי.

10. כל המקורות המצויינים להלן ח"א או ח"ב, מתייחסים לספר מי השילוח.

11. אימית: האות הראשונה, האמצעית והאחרונה, או כלשון החסידות "ראש, תוך, סוף", עיין רש"י שבת ק"ד ע"א ד"ה אמת מרחקן מילה.

12. ח"א פרשת נח ד"ה אלה תולדות נח, בסופו.

קוצק – להגביה את השמים

ו'יאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו וגו':

במד"ר אמר ר' סימון בשעה שבא הקב"ה לברוא את האדם נעשו מלאכי השרת כיתות כיתות, וחבורות חבורות, מהם אמרו יברא ומהם אמרו אל יברא, הדא הוא דכתיב חסד ואמת נפגשו צדק ושלוש נשקו, חסד אמר יברא, שהוא גומל חסדים, ואמת אמר אל יברא, שכולו שקרים, צדק אמר יברא, שהוא עושה צדקות, שלום אמר אל יברא, דכוליה קטטה, מה עשה הקב"ה, נטל אמת והשליכו לארץ, הדא הוא דכתיב ותשלך אמת ארצה וכו', עד כאן לשון המדרש. ולכאורה דברי המדרש אינו מובן דהא אף שהשליך אמת ארצה אכתי השלום עומד וטוען אל יברא דכוליה קטטה ומהו התירוץ נגד טענה זו. אכן יש לומר דהענין ממחלוקת לשם שמים נצמח על ידי ההתפעלות בביור הדעת האמ"ת איך הדרך הנכון והאמתי לעבודת הבורא. זה אומר כך הוא הדרך האמת והנכון, וזה אומר באופן אחר, אבל אז מען וואפט אוועק דעם אמת ווערט ממילא שלום¹³, ועל ידי שהשליך הקב"ה אמת ארצה נעשה שלום בין מלאכי השרת והסכימו כולם על בריאת האדם על ידי שהאמת נעדרת.

(ספר בית צדיק, מובא בליקוט 'אוהל תורה לרבי מנחם מנדל מקוצק' בראשית, ד"ה ויאמר א-לוהים)

על מנת להבהיר את הדברים נחזור עליהם. בעת שבא הקב"ה לברוא את האדם התחלקו מלאכי השרת לכיתות, והכיתות, לשני זוגות:

חסד אמר יברא, לעומתו **אמת** אמר אל יברא.

צדק אמר יברא, לעומתו **שלום** אמר אל יברא.

האמת והשלום אומרים אל יברא, הצדק והחסד אומרים יברא.

הקוצק אומר: "כשזורקים את האמת נעשה ממילא שלום" ומדוע? "מפני שהאמת נעדרת".

את הנקודה הזאת נבין טוב יותר לפי הרב סולובייצ'יק ז"ל. הרב סולובייצ'יק ז"ל מדבר על רב שחותמו מלכות, בהספד על הרבי מטאלנה, בדברי הגות והערכה.

הרב שחותמו מלכות והרב שחותמו קדושה שונים זה מזה מבחינה נוספת: אין זהות בפתרונותיהם לדיאלקטיקה של חסד - אמת, אם כי השוני יש בו משום עניין שבדגש יותר משבעיקר.

הבה נעיין בתוכנה של דיאלקטיקה זו. מהו חסד, אם לא רחמים ללא תנאי, וטוב לב ללא סייג? עצם מהותו של חסד מתבטא באוניברסאליות שלו, באהבתו עד תכלית לכול, ללא יוצא מן הכלל, בחיבתו הגדולה שמקיפה כל אדם, בדאגתו הכל-מקיפה והכל-כוללת. איש חסד אינו מבקש מאת המקבל שום כתבי האמנה מוסריים. אינו תובע בתמורה לאהבתו שום מעשה ראוי לשבח ושום מבצע מושלם. אהבתו אהבת חינם היא בלי מצרים.

מהי אמת, אם לא צדק חמור נוקשה, קו ישר שאין לנטות ממנו? לפי ראות עיניו של איש-אמת אין ליתן דבר כמתנת חינם. יש לגמול לאיש ואיש כראוי לו. את הראוי לאהבה יש לאהוב; אינו ראוי לאהבה - אין לאהבו. אין לסלוח סטייה כלשהי. קלה שבתפוחות אין לה כפרה. חוטא עושה עוול אסור לאהבו. אהבה, מנקודת מבטה של אמת, מן הנמנע

13. =כשזורקים את האמת נעשה ממילא שלום.

שתהיה אוניברסלית, לכל. אם מדבר אתה על אהבה לשאינו ראוי לה - פוגע אתה במידת האמת. כיצד יהא אדם מכריע כאן? כיצד ימצא ידיו ורגליו במסכת ניגודים זו? אדם עומד לנוכח אתגר: אם לאהוב הכל ולבגוד באמת, או להיות איש-אמת מוחלט ולאהוב רק מועט מן המועט? איש-ימי-הביניים חטא בהתעלמות מחסד ובבחירה באמת - כל שנחשב בעיניו לאמת - כעיקר מנחה יחיד. איש-ימי-הזמן-החדש להיפך, בחר בחסד ככוכב מאיר נתיבו.

איש-ימי-הביניים היה קנאי; איש-ימי-הזמן-החדש פשרן הוא. תורתנו הקדישה תשומת לב מרובה לבעיית ההשלמה בין שני ההפכים הנ"ל. מובן מאליו, שההשלמה הגמורה אינה אלא אצל הקב"ה בלבד; האדם אין בידו אלא למצוא פתרון יחסי לבעיה זו, בהתאם למזגו ולהשקפתו של האיש. בצומת זו נפרדו דרכיהם של הרב-שחותמו-מלכות והרב-שחותמו-קדושה. שניהם כאחד המציאו נוסחה כיצד להביא לידי הרמוניה של חסד ואמת. אלא, בעוד שהרב-שחותמו-מלכות - שם דגש חזק באמת, מדגיש הרב-שחותמו-קדושה את החסד. שניהם כאחד רוחשים אהבה ושניהם כאחד מסורים לאמת, ואף על פי כן שונים הם בעשייה.

הרב-שחותמו-מלכות מוכיח את החוטא בדברים קשים; הרב-שחותמו-קדושה, פשוט, מזיל דמעה כשהוא נתקל בחטא. הרב-שחותמו-מלכות בז ומלעיג למעשה עוון ופשע; הרב-שחותמו-קדושה מתעצב אל לבו לנוכח מעשה עוון ופשע ומרמה. הרב-שחותמו-מלכות מראה פנים זועמות למראה עוולה, הרב-שחותמו-קדושה מגלה פנים של תמהון ילדתי לנוכח עוולה. הרב-שחותמו-מלכות לוחם לאמת בעוז ובצמא; הרב-שחותמו-קדושה אינו אלא נזוף בחוטא, כדרך אבא רחמא הנוזפת בתינוקה השובב. דרשתו של הרב-שחותמו-מלכות רועמת בקול, ספוגה זעם נבואי, ואילו דרשתו של הרב-שחותמו-קדושה חרישית היא, ספוגה אהבה נבואית: 'כי תורת אמת היתה בפהו... בשלום ובמישור הלך אתי'¹⁴.

(דברי הגות והערכה, עמ' 206-205)

הרב סולובייצ'יק מסביר כי יש רב שחותמו מלכות ורב שחותמו קדושה. רב שחותמו מלכות הוא, חד, קשה, יודע אמת ודורש אותה ללא פשרות. רב שחותמו קדושה יודע לעשות שלום בין אנשים, וכפי שמסביר הרב סולובייצ'יק באופן די ברור, יודע לעגל פינות. זהו המושג שלום כפי שהשתרש בשפה המודרנית. הרי מהו הסכסוך שלום? צד אחד מוותר קצת וכן גם הצד השני. זהו אותו העניין. כך הגדיר הרב סולובייצ'יק רב שחותמו מלכות, הנוהג במידת האמת, לעומת רב שחותמו קדושה, הנוהג במידת חסד. מתי יש שלום? מתי מציאות של שלום אפשרית? רק כאשר אין אמת. התפיסה הזו מאוד פשוטה, כשם ששני עצמים פיסיים אינם יכולים להתקיים במקום אחד בו זמנית, כך גם אנשים, וגם דעות. אם אני ואתה יכולים להסתדר ביחד סימן שאני מוותר לך ואתה מוותר לי, אחרת לא היינו יכולים להסתדר יחד. האמת זו האמת, האמת בהגדרתה היא לא מתפשרת, אמת זו אמת, ואין מקום לשום דבר זולתה. ממילא יוצא, אין לך מקום אצלי ולי אין מקום אצלך. זאת ההגדרה של השלום אליו מתיחס הקוצקר באומרו, "כשזורקים את האמת נהיה ממילא שלום".

בניגוד לתפיסה זו ניצבת תפיסתו של הרב קוק זצ"ל:

מפני כח הקיבול אשר לאדם ידיעה סותרת ידיעה, והרגשה הרגשה, וציור ציור, אבל באמת ידיעה מחזקת ידיעה, והרגשה מחיה הרגשה, וציור משלים ציור. וכל מה שמתעלה האדם כליו מתרחבים, עד שמוצא בעצמו את התוכן הגדול של השלום הפנימי, והתאמתן של הידיעות ההרגשות והציורים השונים זה עם זה¹⁵. (אורות הקודש א', חכמת הקודש ט', עמ' יג)

האמת של קוצק היא אמת שאין לה גבולות, כובשת את כל המציאות ואינה משלימה עימה, אמת חדה כתער. לעומת זאת אומר הרב קוק: האמת היא עצמה השלום. ניתן להסביר את ההבדל על דרך משל: האמת של הרב סולובייצ'יק דומה למספר תמונות שונות השואפות להשתלב במשבצת אחת. לעומתו ניצב הרב קוק, הרואה את המציאות בתור פאזל, תמונה אחת המורכבת מכל התמונות הקטנות. לפאזל, אין פניות חדות, כל חלק חתוך במדויק, על מנת לאפשר לו להשתלב בשאר החלקים. לכל חלק מידה מדויקת, ללא אפשרות של התפשרות, אך אם כל חלק יתפוס רק את השטח המוקצב לו, כל החלקים יוכלו ליצור את התמונה הגדולה. הרב קוק לא אומר שאף אחד לא משיג את האמת, וכי כל אחד משיג רק חלק מהתורה. אדם יכול להשיג את החלק שלו בתורה, ברגע שמשג את האמת, האדם חי במצב האמיתי שלו ומסוגל לראות את כל התמונה השלמה. ככל שהוא יותר אמיתי, הוא מרחיב, כביכול, את הגבולות שלו. אל לנו לחשוב כי הרב קוק מציע תפיסת עולם פשרנית. הוא אינו ממצע בין דעות שונות ומציע את הפשרה כדרך לעשות שלום. **"ושם גופי איקרי שלום"**¹⁶ המקום שכל הדעות נובעות משם, שנראה כי הכל אמת אחת גדולה, שם גופי איקרי שלום. זה שונה משיטת קוצק.

הרב קוק טוען שהשלום מתגלה במקום שהוא שורש האמת, והוא שורש המציאות כולה. השלום מתגלה במקום שהאמת נוכח, והקוצק אומר ששלום מתקיים כאשר האמת איננה. ממילא יוצא כי האמת שהקוצק מתיחס אליה אינה יכולה להסתדר עם שלום, כי לשלום פרטים שונים, בעוד האמת היא אחת ובלעדית.

זו הנקודה הראשונה. הלאה בדרשת הקוצק:

ובאופן אחר יש לומר, דעל ידי שהשליך אמת ארצה נברא העולם ולא השגיח הקב"ה על טענת השלום שאמר אל יברא דכוליה קטטה. דלכאורה משמע כיון שהיו שנים כנגד שנים היינו האמת והשלום שטענו אל יברא נגד הצדק וחסד שאמרו יברא, וכיון שנדחה הטענה מהאמת נשאר רק טענת השלום ושוב היה אחד נגד שנים שטענו יברא ונבראת העולם. אבל אכתי יקשה היה לו להקב"ה לדחות טענת השלום, להשליכו לארץ, ואף אם ישאר טענת האמת בתוקפו אכתי יהיה גם כן רק אחד נגד שנים השני מדות טובות צדק וחסד שאמרו יברא שכולו עושה צדקות וחסדים. וצריך לומר דרוב לא יוכל להיות רק נגד טענת השלום אבל נגד האמת בטל כל רוב שבעולם, כי טענת האמת היה אל יברא שכולו שקרים ממילא אין שום רוב נגדו, כי אם יטענו הצדק וחסד שכולו עושה צדקות וחסדים יעמוד נגדם האמת ויטען כולו שקר, לכן לא יוכל רוב כזה נגד טענת האמת, רק לנגד מדה טובה אחרת השלום, שטוענת דכוליה קטטה יש להציג נגדו רוב.

(אוהל תורה פרשת בראשית ויאמר א-לוהים, ובאופן אחר)

15. גם הרב קוק מסכים עם הרב סולובייצ'יק כי "...אין התאמה גמורה... כי אם למקור החכמה, תמים דעים, לבדו ב"ה", אך הוא ממשיך: "והדבקות הא-לוהית הפנימית, שהיא יסוד כל הידיעות, היא מרפאה אותם המחצים והמכות אשר הכינו בית מאהבינו, **ושם גופיה איקרי שלום**" (חכמת הקודש ח'), כלומר, על אף שרק הקב"ה יכול באמת לאחד את הניגודים, על ידי הדבקות בו יתברך האדם יכול להדבק באחדות זו.

16. אורות הקודש א', חכמת הקודש ח', עמוד יב.

הקוצקר דורש כי מפני שהשליך הקב"ה את האמת ארצה, נעשה שלום בין מלאכי השרת והסכימו כולם לבריא את האדם, על ידי שהאמת נעדרת. הקוצקר מסביר את המושג, "השליך אמת ארצה", כפשוטו, השליך את האמת מן הזירה. מימד ה"ארצה", אינו בא לידי ביטוי בהסבר שלו, הדגש הברור הוא על המילה "השליך". אצל הקוצקר אין אמת באדם הנברא. האדם נברא על ידי השלכת האמת מבין הכיתות שעסקו בבריאה, יתר על כן, הטענה של האמת היא פשוטה, "כולו פניות ונגיעות".

הקוצקר דורש את האמת בכל רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו. לאור כל זאת הדרישה של הקוצקר מקבלת צורה מעניינת, מחד הוא טוען שאין למצוא את האמת בעולם הזה. ומאידך, זוהי תכלית האדם עלי אדמות, כאומרו **"אדם המעמיד פנים לפני פנים שאינם פנים, הרי זו עבודה זרה"**¹⁷. אם כן זו האמת שחייב אדם להשיג, את האמת שנזרקה משמים. אמת זו היא **האמת** האחת והיחידה וצריך להשיג אותה. וכי יקשה המקשה הלא נברא העולם בלעדיה, והיא איננה בעולם הזה? יתן בו הקוצקר ענינו ויאמר בקולו הרועם, "זו האמת". אמירה בנוסח, "נעשה כמיטב יכולתינו", לא תתקבל על דעת הקוצקר, הוא ירעים בקולו ויאמר: "לא, עלינו להגיע לאותה אמת, כמות שהיא". וכי ימשיך אותו עז נפש להעזיז פניו בפני הרבי ולהמשיך לשאול, "האי, אי אפשר!" יענה לו הרבי כפי שהסביר את הפסוק "ויוסיף דעת יוסיף מכאוב" (קהלת א', יח), ויאמר, **"ואף על פי כן"**.

"נגד האמת לא יועיל כל רוב שבעולם". החסד והצדק באים וטוענים כי האדם עושה חסד, ועושה צדק. הקוצקר, או שמא האמת של הקוצקר, באה ואומרת כי הצדק שאדם עשה עם איזה צד של פניה הוא שקר, חסד שאדם עשה עם איזה צד של פניה או נגיעה הוא שקר, הכל שקר, **"כולו פניות ונגיעות"**, כפי שניסחו המלקטים בספר "עמוד האמת". מתוך הבנה זו, יחס הרבי לחסידי נראה באור שונה. אין הוא בא לקטרג עליהם, הוא לא יכול היה לסבול את כל מה שראה כשקר.

17. שיח שרפי קודש, מובא ב"אמת מקאצק תצמח", תרפ"ח, ע"מ ר"ד, הוצאת נצח תשנ"ד מהדורה חדשה.

מי השילוח – "ידן דין אמת – גם לאמיתו"

י'ילך ויפגשוהו בהר האלהים':

במדרש (בראשית רבה פרשה ח', ה) חסד ואמת נפגשו צדק ושלום נשקו, חסד זה אהרון ואמת זה משה, צדק זה משה ושלום זה אהרון¹⁸. והנה איתא במדרש (תנחומא שמות כ"ח) בברית העולם¹⁹ שאל הקב"ה לחסד ואמר יברא שהעולם מלא חסדים, אמת ואמר לא יברא שהעולם מלא שקרים, צדק ואמר יברא שהעולם מלא צדקות, שלום ואמר אל יברא שהעולם מלא קטטות. מה עשה הקב"ה השליך אמת ארצה וברא את העולם וכו'. והקושיא המפורסמת מה עשה עם שלום, הלא לא מצינו שהשליך גם את שלום ארצה, וגם כי משה היה אמת וצדק איך מצד אחד ואמר יברא ומצד שני אמר אל יברא.

והענין בזה, אמת ואמר אל יברא וגם משה שהיה מדתו אמת מאוד הרעים בנפשו מדוע דרך רשעים צלחה, ואיך יוכל פרעה לעבוד עם ישראל וישראל יהיו נכנעים מפניו הלא הוא בשקר כי באמת פרעה הוא רשע גמור, וזאת הרעים בלב משה. ואהרון אחיו היה מדתו מדת חסד והוא למד תמיד לדעת לסכול הכל ולקבל באהבה בלי שום טענה נגד הש"י. וזה ביאר (תנחומא שמות י') מי שם פה לאדם אמר ר' יוחנן מי נתן עצה לברוך מפני פרעה, היינו שאמר הקב"ה למשה מי שלח בלבך לברוך, הלא זאת היא מדות אהרון והיא נגד מדתך, כי מדתך היא אמת ולפי מדתך לא צרכת לברוך מפני פרעה הרשע, רק אני למדתי אותך אז מדת סבלנות, והנה משה רבינו עליו השלום אחרי שברח מפני פרעה למד דעת להיות סבלן וזה הענין שנראה אליו הקב"ה בסנה ללמדו זאת המדה והראה לו שהוא שוכן בסנה היינו סבלן גדול כי עמו אנוכי בצרה והוא סבלן נגד פרעה.

וזה הענין שברך משה רבינו עליו השלום את יוסף (דברים ל"ג, טז) ורצון שוכני סנה, כי משה רבינו עליו השלום היה רוצה להכניס מדות סבלנות לתוך מדתו של יוסף הצדיק, כדי שיהיה מלא רצון על ישראל שלא יהיה לו שום תרעומות על נפש מישאל, כי משבט הזה מתעורר דין על ישראל בעת שנוטים מרצון הש"י. כמו שמצינו שהנביא הזהיר את ישראל אמר להם, (עמוס ה', ו) פן יצלח כאש בית יוסף, והיינו שמדתו לא תכעוס ויהיה ברצון על ישראל, ע"כ אמר ורצון שוכני סנה, היינו שהש"י ילמדו אותך מדות סבלנות כמו שלמד אותי בסנה.

וכאשר נשתוה בלב משה זאת המדה, נעשה שלום לגאול את ישראל, וזה פירוש חסד ואמת נפגשו, פגישה היינו שהיו מתנגדים זה לזה, כי אהרון היה מדות חסד ואמר יברא ומשה היה מדות אמת ואמר אל יברא, והנה כאשר הוצרך משה לנוס מפרעה אז נקרא (דניאל ח', יב) ותשלך אמת ארצה, ואז נשתוה מדת האמת לחסד ונעשה ממדות אמת צדק היינו כאהרון ואמר גם כן יברא, ואז כשנשתוו, אז צדק ושלום נשקו, היינו כי אז גם שלום אמר יברא, כי מה ששלום אמר תחילה אל יברא היה רוצה להיות במחלוקת נגד מדות האמת, כי מדתו הוא שלום, אבל עתה שנעשה מאמת צדק ואמר יברא אז לא היה שלום ואמר אל יברא, ואז צדק ושלום נשקו אתדבקוהו רוחא ברוחא.

(מי השילוח ח"א פרשת שמות)

18. מעניין לשים לב לאופן הבנת בחינות אלו על ידי יושום באדם. כך היא דרכה של החסידות, להבין את הכוחות הא-לוהיים דרך לבושם בנפש האדם. מבחינה מטודית, שיטה זו מאוד מקילה על הבנת הדברים.

19. כאן מצוטט "העולם" במקום "האדם", בגירסה המופיעה ב"מדרש רבה" כתוב "האדם". תודה לארליה מייטליס על ה"הארה".

מי השילוח מעלה שתי קושיות על המדרש. האחת, קושיה שגם הקוצקר התייחס אליה, מה עשה עם השלום? לא מוזכר שהשלום, המתנגד השני, הוסר, אלא רק האמת. הקושיה השנייה לא הופיעה בקוצקר, והיא פועל יוצא של העמדת המידות מול משה ואהרן, כלומר, של החיבור בין שני המדרשים. **"חסד זה אהרון ואמת זה משה, צדק זה משה ושלום זה אהרון"**. ולפי העמדה זו יוצא שמשה חולק על עצמו ואומר גם יברא וגם אל יברא. מי השילוח ממשיך ופותר את הקושי ראשון על פי השני.

'והענין בזה, אמת אומר אל יברא וגם משה שהיה מדתו אמת מאוד הרעים בנפשו מדוע דרך רשעים צלחה, ואיך יוכל פרעה לעבוד עם ישראל וישראל יהיו נכנעים מפניו'. משה אינו מסוגל לקבל מציאות כזו, פרעה הוא רשע ועם ישראל העם הנבחר, אין זה מסתדר, שהצדיק יהיה כנוע תחת הרשע. משה אינו מסוגל לקבל מצב זה בשום אופן. **"הלא הוא בשקר, כי באמת פרעה הוא רשע גמור וזאת הרעים בלב משה, ואהרון אחיו היה מידתו מידת חסד והוא למד תמיד דעת לסבול הכל ולהיכנל באהבה בלי שום טענה נגד ה' יתברך"**. זו בחינת השלום שראינו ברב סולובייצקי. אלו שני הניגודים שמי השילוח מתחיל איתם. אמת בלתי מתפשרת שלא יודעת לקבל מציאות הסותרת אותה, ובאה בטרוניה נגד הקב"ה, לעומת חסד שמקבל כל מציאות כמות שהיא בלי להקשות עליה כלל.

'זוהי ביאר מי שם פה לאדם אמר ר' יוחנן מי נתן עצה לברוך מפני פרעה היינו שאמר הקב"ה למשה מי שלח בלבך לברוך הלא זאת היא מידת אהרון והיא נגד מידתך, מידתך היא אמת ולפי מידתך לא צרכת לברוך מפני פרעה הרשע, רק אני לימדתי אותך אז מידת סבלנות'. הקב"ה שואל את משה, אם אכן מידתך אמת, עליך להתמודד חזיתית עם כל מה שנוגד את האמת שלך. הרי אין במידת האמת אפשרות לסטות ימין או שמאל ולברוך מהתמודדות, אפשר רק לעמוד על שלך. אם כן, מניין עלתה בפניך האפשרות לברוך? אתה, לפי מידתך היית צריך להשאר ולהתמודד בזמן שפרעה ביקש להמיתך. אלא, אומר הקב"ה, אני לימדתי אותך. הכנסתי בך את מידת הסבלנות, שהיא המידה של אהרון, והיא נגד מידתך. **"והנה משה רבינו עליו השלום אחרי שברך מפני פרעה למד דעת להיות סבלן, וזה העניין נראה אלי הקב"ה בסנה ללמדו זאת המידה הראה לו שהוא שוכן בסנה היינו סבלן גדול כי עמו אנוכי בצרה, והוא סבלן נגד פרעה"**. כלומר, הקב"ה נמצא במצב של סבל. כביכול, הוא מזדהה עם האדם. הקב"ה בכבודו ובעצמו, אינו מגיב **"למציאות"** של שלטון פרעה במחיקת מצרים מעל מפת ההסטוריה. אלא, מזדהה, כביכול, עם המציאות הקשה של עמו, ויושב בסנה, שכולו קוצים²⁰. לא במידה של האמת האלוקית שהזכרנו לעיל, נוהג הקב"ה, גם הוא סבלן. הקב"ה, שחותמו אמת, יושב בסנה. לא נוכל לומר כי הקב"ה בעצמו פשרה, והקב"ה בכבודו ובעצמו מקבל את המציאות כמות שהיא. **"זוהי מידת אהרון והיא כנגד מידתך"**.

בשלב זה מי השילוח נכנס למעין דיון צדדי על ענין הסנה והבערה. **"זוהי הענין שברך משה רבינו עליו השלום את יוסף ורצון שוכני סנה"**, כי משה רבינו עליו השלום היה רוצה להכניס מדות סבלנות לתוך מדתו של יוסף הצדיק, כדי שיהיה מלא רצון על ישראל שלא יהיה לו שום תרעומות על נפש מישראל, כי משבט הזה מתעורר דין על ישראל בעת שנוטים מרצון הש"י. כמו שמצינו שהנביא הזהיר את ישראל אמר להם, **פן יצלח כאש בית יוסף, והיינו שמדתו לא תכעוס ויהיה ברצון על ישראל, ע"כ אמר ורצון שוכני סנה, היינו שהש"י ילמד אותך מדות סבלנות כמו שלמד אותי בסנה"**. יוסף הוא הצדיק, הוא שורת הדין, יוסף מדתו לדייק כחוט השערה בעבודת ה'. הרב שטיינזלץ הסביר פעם את העניין במשל: יוסף דומה לאגרטל פרחים מפואר, חרסינה משובחת ביותר, יפה ומקושט בכל טוב, אך ברגע שהוא נופל הוא נשבר לרסיסים, ואין לו תקנה. פעם אחת הוא נופל, אין לו תקנה, זה חסרונו. יוסף באמת לא נפל אבל

20. מדרש תנחומא, שמות י"ד.

אילולי היה נופל ח"ו, לא הייתה לו אפשרות של תיקון. לעומתו עומד יהודה, אותו המשיך הרב שטיינזלץ למעדר. אם אדם עובד במעדר ונשברת הידית הוא ימצא סתם ענף, ויתחב אותו לתוך המעדר, ואין זה משנה לו, העיקר שיוכל להמשיך לעבוד. המעדר אינו יפה, הוא יעיל, והוא לא נשבר בקלות. בעבודה, המעדר עולה ויורד, כך גם יהודה. יש לו עליות וירידות רוחניות, בכל פעם שהוא נופל, הוא קם. הרב רא"ם העיר באותו עניין שיהודה הוא מהדמויות היותר דינמיות בכתובים, שוב ושוב מופיע **"ויעל יהודה"** **"וירד יהודה"**, כל חייו של יהודה, הוא מאוד פעיל. אין כאן המקום לעסוק ביהודה ויוסף בהרחבה²¹. אך חשוב להבין בחינה זו להבנת ענינו. מפני אופיו של יוסף, הנפילה היא בלתי אפשרית. כמובן, גם ליהודה, הנפילה היא איומה, אך ליוסף היא יותר מזה, הנפילה היא הסוף, שאין לו קיום לאחריה, וגם לא תשובה. לכן, יוסף הוא קפדן מאוד, הוא איננו מסוגל לראות אדם אחר עושה מעשה לא תקין, הוא לא מסוגל לקבל זאת, מושג התשובה פחות קיים אצלו. שוב, הבערה של יוסף מובנת מכיוון שהוא פרפקציוניסט, ולכן גם הקב"ה נוהג בו במידתו²². כאן מסתיים הדיון הצדדי.

"וכאשר נשתווה בלב משה זאת המידה נעשה שלום לגאול את ישראל וזה פירוש חסד ואמת נפגשו, פגישה היינו שהיו מתנגדים זה לזה. כי אהרון היה מידת חסד ואמר יברא, ומשה היה מידת אמת ואמר אל יברא, והנה כאשר הוצרך משה לנוס מפרעה אז נקרא ותשלך אמת ארצה", מי השילוח מסביר **"תשלך אמת ארצה"** כפשוטו, לארץ, הקב"ה זרק את האמת לארץ על מנת לאפשר: **"אמת מארץ תצמח"**, וכך ממשיך המדרש:

...אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבון העולמים מה את מבזה אלטיכסייה שלך, תעלה אמת מן הארץ וה"ד אמת מארץ תצמח.
(בראשית רבה פרשה ח ד"ה ויאמר א-להים)

על פי הסבר זה אנו מבינים כי יש עניין שהאמת תיזרק לארץ, כדי שתצמח משם. מחויב המציאות היה כי האמת תיזרק ממקומה המנוקב בשמי מרומים אל תוך הארץ, לעולם המציאות, כדי שתצמח משם אותה אמת בצורתה השלמה. **"ואז נשתווה מידת האמת לחסד"**, **"נשתווה"**, כלומר, נהיו שוות, מידות האמת והחסד נהיו זהות, ונעשה ממידות אמת צדק, נעשה ממידות אמת - צדק, זאת אומרת, שהצדק הוא עצמו, אמת. **"היינו כאהרון ואמר גם כן יברא, ואז כשנשתוו, צדק ושלום נשקו היינו כי אז גם שלום אמר יברא, כי מה ששלום אמר בתחילה אל יברא היה רוצה להיות במחלוקת נגד מידות האמת"**. אכן, כפי שכבר ראינו אצל הרב סולובייצ'יק, השלום חפץ בקיום העולם, ואותה אמת שמיימית, אינה מאפשרת זאת. אילו משה היה נשאר במידתו ולא היה בורח מפני פרעה, היה נהרג על קידוש ה'. ההנהגה הא-לוהית בעולם הזה מחייבת את המצאותה של האמת הארצית, המכונה צדק. האמת לא מסוגלת לקבל את המציאות וממילא היא מתנגדת לעצם בריאת העולם, ולכן השלום אינו מסוגל לאפשר בריאת עולם בו תהיה מידה השואפת לשבור את המציאות. **"אבל עתה שנעשה מאמת צדק ואומר יברא אז לא היה שלום ואומר אל יברא ואז צדק ושלום נשקו אתדבקו רוחא ברוחא"**, אתדבקו רוחא ברוחא זה ההתחברות הגדולה ביותר שקיימת, התחברות הרוח ברוח. צדק ושלום, שהוא האמת אחרי שהושלך ארצה, מתדבקים ביניהם בחיבור המושלם. תורה זו של מי השילוח מבוססת על החיבורים והצירופים הנחוצים לבריאת האדם. מיוזג האמת והחסד, ליצור את הצדק, והתדבקות הצדק והשלום. בסופו של דבר הכל התחבר לאחד.

גם לפי מי השילוח, כמו לקוצקר, תפקיד האדם לגלות את האמת בעולם. ומהי אותה אמת? האמת היא הצדק, הגילוי המעשי של האמת השמיימית. אי אפשר לומר כי שאיפתו היא לחיות

21. ראה מי השילוח ח"א פרשת וישב ד"ה וישב.

22. עם חסיד תתחבד עם גבור תמים תתמם: עם נבר תתבר ועם עקש תתפל: (שמואל ב פרק כב כו-כז). ראה גם רסיסי לילה לרבי צדוק הכהן מלובלין תורה נ' **"היינו שכל מצוה שאדם עושה הרי ה' צלץ כמארז"ל שכל מה שהאדם עושה הצל עושה גם כן..."**.

אמת שמימית, שהרי ברור מדברינו, שמי השילוח אינו רואה בשלילה, חס ושלום, את בריחת משה רבינו מפני פרעה. להפך, זה בדיוק הדבר שהוטל על משה לעשות. להגיע לאותה אמת שהיא צדק.

כאן ראוי להתייחס לשאלת הפשרה. נראה לכאורה מדברינו, שמי השילוח רואה את המציאות כמצב מוגבל ומקבל אותה כך, ועל כן הוא אינו דורש יותר מן האדם. לא מפני שהאמת השמימית אינה אמת ואף לא מפני שהיא איננה ברת השגה למעשה, ולכן הוא מתפשר עם המציאות ויוצר את המושג צדק. לא כן הוא, מי השילוח גם הוא שואף לגלות את האמת האלוקית - שמימית, אך בתוך המציאות עצמה. **"שישראל יריחו בכל דבר את שורשו מחיי העולם הבא"**²³. לפי מי השילוח, ניתן לראות, להריח, באופן שלמעלה מטעם ודעת, את האמת האלוהית בתוך עולם המעשה, וזו המלאכה המוטלת על האדם. לכאורה זו טענה פרדוקסאלית, מחד יש לקבל את העולם כמות שהוא, כפי שראינו בפרשת שמות, ומאידך, על האדם לשאוף לגילוי האמת השמימית, **"הקיימת לעד"**, כפי שראינו לעיל²⁴, בפרשת ויגש. זוהי נקודת המחלוקת בין מי השילוח לקוצקר. הקוצקר טוען כי לא ניתן למצוא את האמת בעולם, וכי על מנת להגיע אליה על האדם לשבור את הכלים. **"הלב יישבר, הכתפיים יתרסקו, שמיים וארץ ימעכו, ואדם משלו לא יסור"**²⁵. מי השילוח טוען כי אפשר גם אפשר:

"שלח ליה רב ענן לרב הונא: הונא הונא חברין שלם וכו' "ענן ענן ממקרקעי או מטלטלי ומאן יתיב בי מרזחא ברישא?" העניין בזה שזאת הייתה תשובה על מה שלא כבדו וקרא לו חברין, לכן השיב לו שאף שעל הלבוש נראה לך שאתה גדול אך תדע שהאי עלמא כבי הילולא דמיא, ויש ממני בעולם הזה לבושים המסתירים ויוכל להתראות שהקטן יגדל מהגדול, אבל ביה מרזחא ששם קרוב לעלמא דקשוט שם יראה האמת. וכן מצינו כשבא אברהם לקבור את שרה קראו לו בני חת נשיא אלהים אתה בתוכנו כי שם ניכר האמת, ולכן בשילהי מסכת מועד קטן איתא בספרים אנשי דשכנציב כי שכנציב שם היה ליצנים כדאיתא בגמרא אל תדור בשכנציב משום דמשכי לך בליצנותא, ולכן בעת ההספד אפילו בשכנציב יתבטל כל ליצנותם ויתראה נקודת האמת ואפילו הם, בהכרח יאמר דברים טובים ואמיתיים.

(ח"ב כתובות סט)

רב הונא שולח לרב ענן את תשובתו, ומוסיף בענין הכבוד: העולם הזה דומה לבית משתה. כלומר, לא ניכרת בו האמת, שאני גדול ממך. אך בבית האבל מי יושב בראש? כלומר, במקום שהוא קרוב למוות, לעולם הבא, הוא עולם האמת, שם האמת ניכרת לכל. התפיסה על פיה כל אחד יכול לראות את האמת בעולם הזה מודגשת עוד יותר בחלק השני של תורה זו. בקבורת שרה אמרו אנשי חת **"נשיא אלהים אתה בתוכנו"**, ומסביר מי השילוח שאפילו הליצנים הגדולים ראו את האמת בבירור כאשר המיתה הייתה מוטלת בפניהם. אפילו הליצנים הגדולים יכלו לראות את האמת בתוך העולם הזה כאשר עמדו במקום השקה בין העולם הזה לעולם הבא.

אם כן, לא יהיה מופרך לטעון כי עובד ה' מסוגל להגיע למקום זה, גם בלי המוות. הוא יוכל להגיע למצב שהמציאות ברורה לו, שהאמת תהיה בהירה לו, בעודו בין החיים. אכן, בעיני מי השילוח, יש שני אבות טיפוס בעבודת השם. יוסף ויהודה. **"יושורש החיים של יהודה הוא להביט תמיד לה' יתברך בכל דבר מעשה אף על פי שרואה היאך הדין נוטה על כל זה מביט**

23. ח"א פרשת אמור ד"ה והבאתם.

24. בעמוד 290.

25. סנה בוער בקוצק, עמ' 80.

להש"י שיראה לו עומק האמת בהדבר²⁶. כלומר, החסיד²⁷ מסוגל להביט תמיד אל השם יתברך, ולקבל הארה היאך היא האמת, וממילא הוא זוכה לראות את האמת בתוך עולם הזה. אם כך, נראה כי אין מחלוקת בין מי השילוח לקוצקר, שניהם טוענים כי יחידי סגולה יכולים להגיע אל אותה אמת שמיימית.

כדי להבין, בכל זאת, את ההבדל ביניהם, נצטרך לעיין במערכת היחסים בין המושגים אמת וצדק לפי מי השילוח. למעשה, שאלה זו היא רחבה עוד יותר. האמת, לפי מה שראינו הוא העולם הא-לוהי, והצדק הוא גילוייה בעולם הזה. שאלה זו מביאה אותנו לשאלת הידיעה והבחירה באיזיבצא. גם בתחום זה מוצאים אנו את עצמנו בפרדוקס, כפי שראינו בתחילת המאמר. מחד, הכל בידי שמים ואף יראת שמים, והשם יתברך מכון הכל, ומאידך, על האדם לעבוד את קונו מתוך עולמו, בבחירתו החופשית. כאן, בדומה לשאלת האמת, המתח בהבנה הוא בין השמימי לארצי. בין האמת האבסולוטית, שהקב"ה מנהיג את הכל²⁸, לבין עולמו הסובייקטיבי של האדם, החוויה הקיומית של בחירה. זה המקום להעיר כי נכתב רבות על סתירה זו בתורת איזיבצא, וכאן תוצג גישה חלופית. מכיוון שאין זה עיקר ענייננו לא נתמודד במאמר זה עם השיטות השונות²⁹. כדי להבהיר כי יש לכאורה סתירה בין השניים על פי מי השילוח, נביא את התורה שאולי מבטאת את הסתירה בצורה החדה ביותר.

ויקח קרח: איתא במדרש (במדבר רבה פרשה י"ח, יז) מפני מה נסמך פ' קורח לפרשת ציצית לפי שקרח לקח טלית שכולה תכלת ואמר פטורה או חייבת. הענין בזה כי תכלת מורה על יראה והנה קרח טען שיראת הש"י מפורשת לפניו והוא מבין שהכל בידי שמים אפילו יראת שמים. ואם כן איך יבוא לאדם שיעשה דבר נגד רצון הש"י כיון שהרצון והמעשה הכל מאתו יתברך ואיך יעשה דבר שלא לרצונו. ועל זה היה טוען שפטור מציצית כי ציצית מרמזים על יראה. ובאמת רצון הש"י שבעולם הזה יהיה לעיני האדם. וזה שאיתא בגמרא (חגיגה יג ע"ב) יחזקאל התפלל על פני שור ונהפך לכרוב, כי שור מורה על חכמה המבוררת מאד ובעומק הכל בידי שמים ובחירת האדם אינו רק כקליפת השום ואינו רק לפי דעתו, כי הש"י הסתיר דרכו מבני אדם כי יחפוץ בעבודת האדם ובאם יהיה הכל גלוי לפניו לא יצמח בו שום עבודה. ועל ידי זה התפלל יחזקאל ונהפך לכרוב שיהיה דרך הש"י נסתר וידמה לבני אדם שהם בעלי בחירה ועל זה יבוא לליבם עבודה וזה פירוש כרוב אפי זוטרא.

(ח"א פרשת קרח ד"ה ויקח קרח ב')

לעומת זאת:

...ואף על פי כן מצד האדם יש לו בחירה כמו שכתוב אם תדרשנו וכו' וזהו פלא גדול.

(ח"א פרשת תזריע ד"ה אשה כי תזריע ב')

מי השילוח אומר כי קורח צודק בטענתו שהכל בידי שמים **"ומבלעדי לא ירים איש את ידו ואת רגלו³⁰"**. על פניו נראה כי מי השילוח מקבל את הטענה כי אין לאדם בחירה אליבא דאמת, אלא רק כראות עיניו. מצד שני קביעתו בפרשת תזריע פשוטה ונוקבת, לאדם יש בחירה מצדו, וזהו פלא גדול. וכן אנו, אין לנו אלא להסכים, כי הסתירה הזו אכן "פלא גדול" היא.

26. ח"א פרשת וישב סוף ד"ה וישב.

27. צדקת הצדיק סימן ק"ב.

28. קלי"ח פתחי חכמה לרמח"ל פתח א'.

29. ש"ץ, וייס, יעקובסון.

30. חלק ב' פרשת יתרו ד"ה וישמע יתרו ב'.

על מנת לישב את הפראדוקס הזה עלינו להתחיל מהסוף. אם נבין את המדרגה אליה שואף מי השילוח להגיע נוכל להבין איך שתי האמירות הללו מסתדרות ביניהם, וכמו כן נוכל להבין יותר את היחס בין האמת לצדק. בפרשת ויחי, נותן מי השילוח כיוון מאוד חשוב להבנת מדרגה זו.

וַיֹּאמֶר הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הִתְהַלַּכְוּ אֲבוֹתַי לִפְנֵי הָאֱלֹהִים הָרוּעָה אוֹתִי מֵעוֹדִי:³¹
היינו שיעקב אבינו היה מקטין עצמו נגד אבותיו אברהם ויצחק, ואמר כי להם היה חכמה ובינה גדולה מאד עד כי הרחיבו רצון הש"י מעצמם, ואף אם פתח להם הש"י פתח קטן, היו מרחיבים ומתפשטים אותו בחכמתם כדי לעשות רצון בוראם, והבינו אף בדבר שלא האיר להם הש"י מפורש, וזה פירוש אשר התהלכו היינו שהיו הולכים בכחם. אבל אני, האלקים הרועה אותי מעודי עד היום הזה, היינו בכל פרט מעשה שאני עושה, אני צריך שהש"י יאיר עיני איך הוא רצונו יתברך, ואף בזה המעשה שראיתי איך הוא רצונו לשנותה, מ"מ צריך אני לראות גם בפעם השנית איך הוא רצונו ית', ובאמת בזה הענין היה יעקב הגדול שבאבות כי זאת היא מדרגה גדולה שהש"י מנהיג את העולם תמיד, וזאת היתה תפלת דוד המלך ע"ה (תהלים כ"ג, א) ה' רועי לא אחסר, היינו שלא אחסר השגחת הש"י עלי שיהיה רועה אותי תמיד וגם אני אכיר תמיד שהש"י הוא רועי, כי הש"י בטובו מנהיג בכל דבר, אך שהאדם מחזיר פניו ואינו רוצה לצפות ולהתפלל, ובעת שהאדם יתפלל תפלה שלימה אז תיכף יענה, ויראה כי הש"י הוא הרועה וזה פי' לא אחסר היינו שלא אחזיר פני ממנו.

(ח"א פרשת ויחי ד"ה ויאמר)

המדרגה הגדולה הזו, הגדולה מבין האבות, היא "להינצח"³¹ על ידי הקב"ה. יעקב לא היה עושה מעשה מעצמו, ואף לא מרחיב מדעתו ברצונו יתברך, אלא רק הולך יד ביד עם הקב"ה, "משכני אחריו נרוצה"³². זוהי מדרגת דוד, הבחינה של יהודה שראינו לעיל. במדרגה זו הקב"ה מאיר לאדם את 'הדרך ילכו בה'. הקב"ה נותן את הכיוון הברור בתוך הלב ואז האדם מקושר כולו אל רצונו יתברך. **וַיֵּרָח - מורה על בינה בלב האדם לקדש עצמו אף במותר לו, שיהיה לו גבול ותחום במעיו להבדיל שעד כאן הוא ברצון הש"י ומכאן ואילך אינו ברצון הש"י, וזה הבינה יצטרך לאדם בכל עניינו**³³. כלומר, המצב בו הקב"ה מאיר לאדם את רצונו בתמידות הוא המצב של "בינת הלב מפורשת". תפילת דוד היא ליכות למדרגה זו בתמידות, שיראה לו הקב"ה שהוא מנהיגו, וכי ההנהגה לא תהיה מסותרת ממנו. דוד מתפלל להש"י שהעובדה שהקב"ה מנהיגו תהיה במודע, לעיניו, ולא בסתר. הוא מבקש כי ההארה האלוהית תהיה נוכחת גם בעולמו הסובייקטיבי, ולא רק כאמת איזוטרית, מחוץ לעולמו החווייתי. אם דוד מבקש זאת, סימן שזו אפשרות שרירה וקיימת, שעל האדם לשאוף אליה.

ביכולת האדם להגיע למצב בו יש בינה בלבו לשים גבול במעיו, מדרגה בה הקב"ה מאיר לו את רצונו בכל רגע. זוהי הבחירה הגבוהה ביותר. על פי מי השילוח, טבעו של האדם למלא את רצון בוראו, והוא ימלא רצון זה בין ירצה ובין אם לא ירצה, לכן, נוכל להגדיר את רצונו יתברך כרצון הטבעי, הבסיסי, של האדם עצמו. כלומר, יש לאדם רצון טבעי, הרצון העמוק ביותר שלו, אותו הוא רוצה להגשים במציאות. מצד שני, אדם, בפועל, עושה את רצונו יתברך. מכאן נובע שרצונו הפרטי העמוק ביותר של האדם, הוא רצון ה', ומובן גם כן, שהקב"ה יודע מה תהיה בחירתו של האדם, שהרי רצונו ורצון אותו אדם זהים. השאלה היחידה היא האם האדם יהיה מודע לרצונו שלו, לרצון ה', בכל רגע ורגע. אם כן, הבחירה העילאית היא להיות מודע לרצונו האמיתי ולבחור בו מבין פניותיו ונגיעותיו, שאינם באים לו מלמעלה.

31. מלשון לנצח על תזמורת. ראה ח"א פרשת וישב וישב, ע"מ מ"ז.

32. שיר השירים א', ד.

33. ח"א פרשת אמור ד"ה והבאתם.

שאלת הידיעה והבחירה נפתרת בהגיע האדם למדרגה זו. כאשר אדם זוכה להנהגה א-לוהית במודע, הוא חי על קו התפר בין עולם הידיעה - בו אין מקום לבחירה, לבין עולם הבחירה - בו אין מקום לידיעה. שאלת הידיעה והבחירה אינה מהווה קושיה עבורו, והוא זוכה למיטב של שני העולמות גם יחד. הוא חי בעולם הזה כעבד ה' מושלם, והוא זוכה להיות כלי ביד אביו שבשמים, ואזי, כפי שממשיך מי השילוח **"שישראל יריחו בכל דבר את שורשו מחיי העולם הבא"**³⁴.

לפי מי השילוח, כל התרחשויות בעולם, מתרחשות על פי רצונו יתברך, וכל חפץ בעולם קיים ברצונו יתברך. בנוסף, נאמר בפרשת קרח כי **"באמת רצון הש"י שבעולם הזה יהיה לעיני האדם"**. כלומר, הקב"ה חפץ במציאות שלעניי אדם, קיום עולם חומרי שיש בו בחירה. אם כן איך ייתכן אותו מצב בו נראה כי הכל א-לוהי? ענין זה יתבהר מדבריו בפרשת ויגש.

...כי כל הפסוקים הללו הם טענה נגד הש"י ויהודה היה סובר שעומד לפני מלך גוי ומתוכח עמו, וכאשר שלח להם הש"י הישועה אז ראו שגם למפרע לא היו בסכנות, כי באמת היו מתוכחים עם אחיהם, וכן לעתיד כאשר יושענו ה' ויפדנו, אז יראה לנו ה' כי לא היינו בגלות מעולם ולא משל עלינו שום אומה רק ה' לבדו, וזה פ"י הפסוק (תהלים ל"ז, י) ועוד מעט ואין רשע והתבוננת על מקומו ואיננו, היינו בעוד מעט יתבטל רשע, והתבוננת היינו בכינת הלב כאם תרצה להבין על מקומו, ואיננו היינו תראה כי לא היה בו שום כח ממשלה עליך.

(ח"א פרשת ויגש ד"ה ויגש אליו יהודה ב')

יהודה ניגש, מבחינתו, לדבר עם מלך בשר ודם, אך הוא טוען נגד הקב"ה. יהודה כפי שראינו, הוא אב הטיפוס של האדם שהקב"ה מנחה ישירות, וכאשר הוא אכן זוכה להארה, המציאות עצמה משתנה. לעתיד לבוא, לפי הנאמר כאן, מלכות הרשעה לא תמות או תעבור מן העולם בצד החומרי. היא תחדל מלהיות רשעה, ולא מכאן ולהבא, אלא למפרע. כמו יוסף, שחשבוהו לאיש מצרי, בהגלותו לאחיו. לא השתנה דבר במציאות, אלא כל תודעתם, כל תפיסתם של האחים, השתנתה מן הקצה אל הקצה. עד לפני רגע קט היו בטוחים כי **"עומד לפני מלך גוי ומתוכח עמו, וכאשר שלח הש"י להם הישועה אז ראו שגם למפרע לא היו בסכנות כי באמת היו מתוכחים עם אחיהם"**. וכך גם לעתיד לבוא נראה את אותה מציאות באור אחר לגמרי. אך יש לדייק בדבריו, מהי אותה התבוננות שנתבונן בה? הלא היא בינת הלב, אותה בינה שכבר ראינו ששייך להשיג עוד בעולם הזה. אם כן, אותה הסתכלות ממקום של הנהגה א-לוהית מודעת מאפשרת לנו באמת לראות, או להריח בכל דבר, **"את שורשו מחיי העולם הבא"**.

נמצאנו למדים כי הכלי בו משתמש האדם לראות את המציאות הא-לוהית, הוא המודעות שלו. כאשר אדם מכוון לשורשו שלו, לרצון הא-לוהי המתגלה בו, הוא זוכה לראות איך כל המציאות סביבו, גם היא מסובבת ברצונו יתברך. הוא זוכה לראות בחוש, איך כל המציאות סביבו, א-לוהית.

לפי כל הדעות, ראיית הא-לוהות, היא האמת הגבוהה ביותר. הנקודה הנתונה במחלוקת בין הקוצקר למי השילוח, היא מערכת היחסים בין אמת זו לבין הצורה הגשמית. לפי מה שראינו עד כה נראה שלפי קוצק יש פער בלתי ניתן לגישור בין שתי הבחינות הללו, בעוד שלפי מי השילוח עולה שיש מצב בו שניהם קיימים בצוותא. ניתן לבטא מצב זה במשל. נתאר לעצמנו בית בובות העשוי כולו זכוכית. נמצאים בו דמויות אדם, כסאות שולחנות חיות מחמד וכל הדברים הנמצאים בעולם, והכל עשוי מזכוכית שקופה ביותר. אנו, המביטים מבחוץ בבית בובות משונה זה, רואים את כל הצורות בצורה מאוד ברורה. ניקח עכשיו זרקור רב עוצמה, ונצמידה ליסוד הבית. לפתע, נראה את כל הצורות החלולות והשבריריות שראינו עד עתה, מתמלאות באור חזק מאוד, עד כדי כך, שנראות כזורחות ממש. האם אנו עדיין רואים את הדמויות? או שמא אנו

רואים את האור? אנו רואים את האור בדמויות, את האור בכלים. אנו רואים את התוכן בצורתו עלי אדמות. אם נביט הישר אל תוך אותו זרקור, לא נוכל לראות מאומה, מפני עוצמתו, ולבטח לא נוכל להבין דבר מהאור הפשוט הזה. הנמשל הוא, המציאות שמציג מי השילוח היא מציאות של ראיית האור בצורתו, בכלים. זו המדרגה הגבוהה בעיניו.

כפי שהתגלות הא-לוהית בעולם היא התגלות אחידה, כך גם צדדי האמת בעולם, מי שמכיר, שמגיע לשורש, למפגש עם הקב"ה דרך העולם, גם רואה את הקב"ה דרך העולם. אין עניין לראות א-לוהות בלי צורה, לא מחוץ לעולם, ולא במקום העולם. יש עניין לראות את הא-לוהות בעולם, את הקדושה של העולם. את זה מגדיר מי השילוח, אמת שהיא **"אמיתית וקיים לעד"**³⁵.

כך מי השילוח מבין את מערכת היחסים בין אמת וצדק. הצדק היא האמת בתוך הצורה, **"זוהי פירוש חסד ואמת נפגשו, פגישה היינו שהיו מתנגדים זה לזה... והנה כאשר הוצרך משה לנוס מפרעה אז נקרא ותשלך אמת ארצה, ואז נשתווה מדת האמת לחסד ונעשה ממדות אמת צדק"**³⁶. מי השילוח דורש מהאדם להגיע למדרגת אמת זו. זאת המידה בה נברא העולם. הקב"ה השליך אמת ארצה, עשה ממנו צדק, וכך היא גם עבודתנו, להגיעה לנקודת ההשקה בין אור לכלי, בין יש לאין, לנקודת הבריאה.

אם כן, זוהי המחלוקת בין איזביצא לקוצק, ומכאן נובעים ההבדלים בהנהגה. לפי הרבי מקוצק, עבודת האדם היא להתעלות מעל העולם הגשמי המסתיר בעדו את האמת הא-לוהית. על כן הוא הנהיג רק חסידים המוכנים לוותר על עולם הזה שלהם. הוא לא חפץ להתעסק עם אנשים הבאים לבקש פרנסה וכדומה. לא רק מכיוון שעניינים אלה היו זוטרים בעיניו, אלא הם מפרידים מהותית בין האדם למטרתו. לפי מי השילוח, עבודת האדם היא להתחבר לא-לוהות המתגלה בעולם. על כן היה יכול לקבל גם חסידים הבאים לברכות על "בני, חיי ומזוניי". לא רק מפני שסבר כי יש להנהיגם כך, אלא מפני שבקשותיהם לא היו טמאות בעיניו.

הרבי מקוצק דורש מהאדם לשבור את עצמו על מנת להעפיל אל האמת, "יוסיף דעת יוסיף מכאוב - ואף על פי כן". לרבי מאיזביצא דרישת אמת נוקבת, בלתי מתפשרת. הוא דורש מהאדם לגלות את הקב"ה בעולם הזה, לראות את האמת כמות שהיא, ולהיהפך לכלי בידיו יתברך. להסתכל לקב"ה בכל פרט מעשה ולראות היאך רצונו יתברך נוטה ברגע זה ממש.

כולי האי, ואולי.
שנוכה במהרה ל -

**"וכן לעתיד כאשר יושיענו ה' יתברך ויפדנו, אז יראה לנו ה'
כי לא היינו בגלות מעולם ולא משל עלינו שום אומה רק ה'
לבדו, וזה פי' הפסוק 'ועוד מעט ואין רשע והתבוננת על
מקומו ואיננו', היינו בעוד מעט יתבטל רשע, והתבוננת היינו
בבינת הלב באם תרצה להבין על מקומו, ואיננו היינו תראה
כי לא היה בו שום כח ממשלה עליך"**

35. מי השילוח ח"א פרשת ויגש ד"ה ויאמר ישראל.

36. חלק א' שמות ד"ה וילך ופגשהו.